

УДК 327

DOI 10.30970/vir.2020.48.0.11052

УКРАЇНА–НАТО: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА

Людмила Скачко

*Університет в Ополі,
пл. Коперника, 11а, м. Ополь, Республіка Польща, 45-040,
e-mail: lkashko@uni.opole.pl*

Розглянуто сучасні взаємовідносини України з НАТО та перспективи їхнього розвитку для вироблення спільної політики оборони та безпеки. Автор зазначає, що агресія Російської Федерації проти України, незаконна анексія нею Автономної Республіки Крим, ведення проти неї «гібридної війни», військове втручання в східних регіонах України, постійний військовий, політичний, економічний та інформаційний тиск з боку Росії зумовлюють необхідність пошуку Україною ефективніших гарантій її незалежності, суверенітету, безпеки і територіальної цілісності. НАТО залишається найвпливовішою безпековою організацією, отож політична і військова співпраця з нею для України життєво необхідна. На сьогоднішній день європейська політика НАТО зосереджена, головним чином, на безпекових питаннях, а також на розширенні діалогу як з країнами-членами, так і з країнами-кандидатами. На думку автора, визначення сучасних особливостей європейської та євроатлантичної політики НАТО та перспектив розвитку нової безпекової політики України є актуальними. Метою цієї статті є аналіз сучасних взаємовідносин України з Альянсом та їх перспектив розвитку. Проаналізовано затверджену Президентом України 21 лютого 2017 р. Концепцію вдосконалення інформування громадськості щодо співробітництва України з НАТО протягом 2017–2020 років з метою підвищення рівня підтримки громадськістю державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та рівня довіри громадян України до НАТО як ключової інституції у зміцненні міжнародної безпеки. Наведено результати соціологічних досліджень щодо членства України в НАТО, що відображають динаміку громадської підтримки членства України в НАТО.

Ключові слова: НАТО-Україна; співробітництво; безпека; соціологічні дані; членство України в НАТО.

Розпад біполярної світобудови, яка сформувалась після Другої світової війни, утворення її нової поліполярної структури, посилення глобалізаційних процесів та загострення економічних і політичних криз, оновлення міжнародних структур безпеки – все це сприяло формуванню нової геополітичної структури

сучасного світу, що обумовило появу нових загроз соціального, політичного та військового характеру.

На думку автора, актуальним є визначення сучасних особливостей європейської та євроатлантичної політики НАТО та перспектив розвитку нової безпекової політики України.

Мета статті – проаналізувати сучасні взаємовідносини України з Альянсом та перспективи їхнього розвитку.

Серед вітчизняних авторів, які досліджували окреслену проблематику, автор відзначає праці О. Білоруса, О. Вонсовича, О. Полторацького, В. Ткаченка, В. Горбуліна, Г. Перепелиці, фахівців Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова та ін. Серед зарубіжних – важливими є праці таких авторів, як Р. Асмус, З. Бжезінський, А. Ротфельд, О. Харріс та інших: вони проаналізували питання ролі НАТО в глобальних безпекових процесах, безпекової політики НАТО в європейському та євроатлантичному просторі, засади формування нової європейської системи безпеки та інші.

Зазначимо, що зникнення біполярної системи безпеки, побудованої на військово-ідеологічній моделі глобального протистояння, спричинило появу декількох домінуючих тенденцій у розвитку міжнародних відносин.

Перша з них полягає в тому, що завершення періоду «холодної війни» відзначилось проявом нових викликів у міжнародній безпеці, основними серед яких стали: підвищення ризику поширення зброї масового враження і систем її доставки; ісламський екстремізм, що загрожує регіональній стабільності; поширення тероризму. Друга – пов'язана з утворенням «вакууму безпеки» в Центральній та Східній Європі, що створило умови для загострення напруги, виникнення зон потенційних та існуючих збройних конфліктів у цій частині Європи, в тому числі і поблизу кордонів України. Третя відзначається формуванням контурів нової системи європейської безпеки, основними компонентами якої є ОБСЄ, НАТО, ЄС, Рада Європи. Основна відмінність цієї системи полягає в тому, що вона спирається, передусім, на можливості політичних, економічних і міжнародно-правових засобів забезпечення національних інтересів безпеки [3, с. 134]. В українських наукових колах сформувалась чітка думка, що безпеку Європи на початку XXI століття забезпечуватимуть три групи держав, пов'язаних угодами різних рівнів. Перша – традиційні члени НАТО. Друга – нові члени НАТО і Європейського Союзу. Третя – країни, що не входять до НАТО та ЄС, але тяжіють до них [3, с. 350].

Сьогодні європейська політика НАТО зосереджена, здебільшого, на безпекових питаннях, а також на розширенні діалогу як з країнами-членами, так і з країнами-кандидатами. Укріплення безпеки в Європі постає одним з ключових завдань для Організації Північноатлантичного договору, з огляду на появу нових викликів та загроз.

Агресія Російської Федерації проти України, незаконна анексія Автономної Республіки Крим, ведення проти незалежної держави «гібридної війни», військове втручання у східних регіонах України, постійний військовий,

політичний, економічний та інформаційний тиск з боку Росії зумовлюють необхідність пошуку Україною ефективніших гарантій її незалежності, суверенітету, безпеки і територіальної цілісності.

Сьогодні консультації та співробітництво між Україною і НАТО охоплюють широке коло галузей, починаючи від операцій з підтримання миру, реформування структур безпеки й оборони, безпосереднього військового співробітництва та озброєнь до планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру, науки і довілля й громадської дипломатії. З огляду на конфлікт з Росією, співробітництво у багатьох галузях нині активізується з метою підвищення здатності України гарантувати власну безпеку.

На переконання Президента України П. Порошенка, єдиною у світі функціональною організацією колективної безпеки є НАТО.

Глава держави підписав 29 грудня 2014 р. Закон, яким скасовано позаблоковий статус України і проголошено намір інтегруватися до євроатлантичних структур безпеки. Проте рішення щодо подання заявки на вступ до НАТО має ухвалювати Всеукраїнський референдум.

В інтерв'ю виданням німецької медіагрупи Funke, опублікованому 2 лютого 2017 р. газетою *Berliner Morgenpost*, П. Порошенко заявив, що підтримує проведення в країні референдуму, на який буде винесено питання щодо вступу до НАТО, і якщо українці проголосують «за», то він докладе максимум зусиль, щоб Україна стала повноцінним членом Північноатлантичного Альянсу.

Заява Президента П. Порошенка про готовність проведення референдуму щодо вступу України до НАТО хоча і викликала активні дискусії в суспільстві та експертному середовищі, загалом була сприйнята позитивно.

Війна з Росією на Сході України надали ідеї вступу до НАТО нового звучання. Якщо до подій 2014 р. населення, здебільшого, вважало, що можлива інтеграція до Атлантичного договору може мати негативні наслідки для країни, то тепер, за результатами останніх соціологічних досліджень, українці підтримають двосторонні відносини і не проти подальшого приєднання України до блоку НАТО (2012 р. 62 % українців не хотіли вступати в НАТО (тільки 15 % – «за»), у березні 2014 р. ситуація кардинально змінилася – 47 % українців виступали «за» і стільки ж – «проти», найменше «проти» було в серпні 2014 р. – 19 % і 52 % – «за») [1].

Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центр імені О. Разумкова наприкінці грудня 2016 р. оприлюднили дані, які переконливо вказують на успішність референдуму щодо членства України в НАТО в разі його проведення найближчим часом: з 62 % українських громадян, які братимуть у ньому участь, абсолютна більшість – 72 % – однозначно підтримають членство в Альянсі. Про це заявила на брифінгу 2 лютого 2017 р. директор «Демініціатив» І. Бекешкіна [5].

Українці переосмислили загрози, які стоять перед державою, і розуміють, у чому, власне, полягає перевага колективної безпеки. Однак виникає питання: наскільки стабільною буде ця підтримка та до якої міри це є усвідомленим вибором, а до якої – лише реакцією на зовнішню загрозу.

Зрозуміло, що громадянська підтримка членства України в НАТО значною мірою легітимізує відповідний вектор зовнішньої політики України всередині країни та є значущим аргументом у міжнародних переговорах стосовно перспектив інтеграції України, проте аж ніяк не є вирішальним інструментом для практичної реалізації теперішніх євроатлантичних прагнень України.

Як вважає директор Інституту міжнародних демократій, голова правління Центру соціологічних та політологічних досліджень «Соціовимір» С. Таран, референдум наочно покаже світу, що прагнення в НАТО – це не позиція П. Порошенка або українських політиків, а позиція українського народу [1].

Якщо результати голосування будуть переконливими, ніхто в світі ніколи не зможе оскаржити право українського народу вирішувати свою долю самостійно. Політичні рішення з таких глобальних геополітичних питань можуть піддавати сумніву, а проведення всенародного референдуму – позбавить цієї можливості.

Ідею з референдумом можна розглядати і як частину доволі тонкої політико-дипломатичної гри українського керівництва, покликаної посилити позиції України на міжнародній арені та розширити поле допустимих для неї компромісів у міжнародних переговорах з нагальних на сьогодні безпекових питань. Також ідею референдуму могли задумати як один з важливих елементів у загальній підготовчій кампанії з отримання Україною Плану дій щодо членства в НАТО, а, отже, і членства в НАТО в довгостроковій перспективі, коли країна відповідатиме базовим критеріям НАТО, а міжнародно-політична кон'юнктура буде більш сприятливою для реалізації українських євроатлантичних прагнень.

Водночас необхідно чітко усвідомлювати, що подальше безвідповідальне спекулювання темою НАТО, як і питанням проведення в Україні референдуму щодо членства в Північноатлантичному альянсі, несе в собі й закономірні ризики.

Експерти переконані, що референдум не є першим кроком до вступу в НАТО і його результат не є гарантією членства. Він має радше політичний характер. За допомогою референдуму країна покаже Альянсу серйозність своїх намірів і підтримку населення, тобто він носитиме консультативний характер.

З метою підвищення рівня підтримки громадськістю державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та рівня довіри громадян України до НАТО як ключової інституції у зміцненні міжнародної безпеки Глава держави 21 лютого 2017 р. затвердив Концепцію вдосконалення інформування громадськості щодо співробітництва України з НАТО на період 2017–2020 років [4].

Її реалізація покликана забезпечити якісне інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції, зокрема, шляхом тлумачення засад, принципів, політики та діяльності НАТО, змісту і засад взаємодії України з НАТО, стану та перспектив такого співробітництва, а також ролі НАТО у зміцненні міжнародної стабільності й безпеки. Зокрема, передбачено проведення на постійній основі брифінгів з актуальних і поточних питань співробітництва, конференцій, круглих столів, семінарів, інформаційних заходів на тему

євроатлантичної інтеграції України, днів євроатлантичного партнерства та тижнів НАТО.

У Концепції також запропоновано створення теле- і радіопрограм з питань державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції, підготовка та видання підручників і навчальних посібників, аналітичних матеріалів та іншої інформаційної продукції з питань євроатлантичної інтеграції для загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, а також проведення тематичних навчань, курсів і семінарів для учнів та вихованців, слухачів професійно-технічних навчальних закладів і студентів (курсантів) вищих навчальних закладів.

Реальній перспективі членства України в НАТО, крім просвітницької кампанії, мають передувати важливі та системні реформи. Сьогодні перед Києвом постав цілий спектр базових прикладних завдань з реформування сектору оборони та безпеки, покликаних наблизити Україну до необхідних стандартів НАТО.

Голова Представництва НАТО в Україні А. Вінніков вважає, що рішення України щодо подачі заяви на членство в НАТО варто розглядати після модернізації її сектору безпеки та оборонної галузі. За його словами, за останні два-три роки Україна впровадила більше реформ, ніж за весь період незалежності, навіть враховуючи, наскільки складно проводити реформи, коли в країні йде конфлікт. Однак велику кількість кроків необхідно зробити і в процесі реформування, передусім щодо безпеки та оборони.

Питання реформування сектору безпеки й оборони містить у собі схвалений урядом проект Указу Президента України «Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2017 рік». На думку віце-прем'єра із питань європейської та євроатлантичної інтеграції України І. Климпуш-Цинцадзе, цей документ створює платформу для досягнення Україною стандартів. Вишкіл особового складу українського війська в Альянсі, нові підходи в командуванні і забезпеченні, ефективна зброя і якісне надання медичної допомоги – це тільки частина завдань, до реалізації яких рухатимуться українські військові при виконанні цієї програми. Їхня мета – досягти такої сумісності з країнами-членами Альянсу та їхніми збройними силами, яку мають, наприклад, Швеція чи Ірландія, вважає віце-прем'єр.

До стандартів НАТО необхідно також наближати законодавство України з питань безпеки і оборони, переконаний спікер Верховної Ради України А. Парубій.

Голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко вважає, що Україна реалізує правильну політичну лінію. Держава активно розвиває співпрацю з Альянсом, наближається до його стандартів. Вона не є членом цієї організації, проте отримує безліч речей, які, зазвичай, надають тільки членам НАТО. Експерт називає це неформальним або неофіційним вступом у НАТО, без статусу члена.

Зазначимо, що на думку багатьох іноземних партнерів, зокрема, заступника Генерального секретаря НАТО Р. Геттемюллер, колишнього

головнокомандувача військами НАТО в Європі, генерала Ф. Брідлава, сьогодні у відносинах України з НАТО все досить добре і без референдуму. Україна – єдина країна, яка глибоко занурена в заходи НАТО (постійна підтримка в конфлікті з Росією; спільні навчання), хоча не є членом Альянсу.

Розбудова оперативного потенціалу й взаємосумісності зі збройними силами НАТО у рамках широкого спектра заходів і військових навчань, які проводяться у рамках програми «Партнерство заради миру» і які іноді приймає на своїй території Україна, є одним з важливих напрямів співпраці. Завдяки цим навчанням військовослужбовці мають змогу відпрацьовувати дії під час операцій з підтримання миру і набувати практичного досвіду взаємодії зі збройними силами країн НАТО та інших партнерів.

Прийнятий Верховною Радою Закон «Про схвалення рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2017 році для участі в багатонаціональних навчаннях» (№ 1826-VIII від 19 січня 2017 р.) дає змогу підрозділам збройних сил інших держав брати участь на території України в багатонаціональних військових навчаннях. Законом передбачено загальну чисельність, типи і кількість військової техніки, строки перебування та місця дислокації на період проведення навчань.

Водночас основні зусилля командування зосереджені на підвищенні бойової готовності та сумісності ЗСУ з підрозділами держав-членів НАТО, підготовці штабів усіх рівнів відповідно до вимог і стандартів НАТО, а також індивідуальній та колективній підготовці особового складу ЗСУ до виконання завдань з урахуванням вимог та стандартів Альянсу.

Також підрозділи Збройних сил України братимуть участь у 20-ти командно-штабних навчаннях за кордоном із залученням окремих представників армії та 16-ти багатонаціональних навчаннях за межами України із залученням підрозділів (минулого року ЗСУ брали участь у 10-ти багатонаціональних навчаннях).

До участі в багатонаціональних навчаннях поза межами України залучать близько 1,5 тис. військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою. Навчання заплановані в Словаччині, Польщі, Литві, Данії, Великій Британії та Йорданії, по два навчання – у Болгарії, Німеччині та Грузії, три – в Румунії; крім того, одне з багатонаціональних навчань пройде на території Румунії та Болгарії водночас.

Зокрема, з 1 до 10 лютого 2017 р. у східній частині акваторії Чорного моря на площі 80 тис. км² пройшли навчання НАТО «Щит моря» (Sea Shield). У цих навчаннях були задіяні 2,8 тис. військовослужбовців з Болгарії, Канади, Греції, Румунії, Іспанії, США, Туреччини та України, 16 надводних кораблів, один підводний човен і 10 літаків. Під час навчань відпрацьовували стандартні методи відбиття повітряних, підводних і наземних атак [6].

Отже, багатонаціональні військові навчання є комплексними заходами міжнародного військового співробітництва, що дають змогу в умовах, максимально наближених до реальних, всебічно вдосконалювати рівень бойової підготовки підрозділів Збройних сил і набувати рівень взаємосумісності і

бойової готовності, необхідний для виконання ними миротворчих, гуманітарних, пошуково-рятувальних та інших завдань. Міжнародні навчання є доброю можливістю запозичити відповідний досвід в іноземних партнерів, які завжди воювали не кількісно, а якісно.

Ефективність спільних військових навчань з країнами-членами НАТО доведена на етапі залучення ЗСУ до виконання завдань у рамках Антитерористичної операції на Сході України. Високий рівень вишколу і боєдатності демонстрували саме ті підрозділи, які на регулярній основі залучали до багатонаціональних військових навчань і операцій під проводом НАТО.

Зазначимо, що гібридний характер агресії Росії проти України довів, що військова сила не відіграє винятково вирішальну роль, а, отже, протидія такій агресії має бути комплексною, із застосуванням широкого спектра засобів невійськового характеру.

Про це йшлося під час міжнародного круглого столу «Україна – НАТО: невійськова співпраця як спільна відповідь гібридним загрозам» за ініціатииви Українського незалежного центру політичних досліджень та представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні 9 лютого 2017 р. в м. Києві.

Найважливішими сферами невійськової співпраці між Україною та НАТО переважна більшість (73 %) провідних вітчизняних експертів у галузі безпекової та міжнародної політики назвала інформаційну безпеку, кібербезпеку, науку і новітні технології, енергетичну безпеку і стратегічні комунікації. Абсолютна більшість опитаних (87 %) відзначила необхідність приєднання України до роботи центрів передового досвіду НАТО з енергетичної безпеки, стратегічних комунікацій, що посилять опірність України агресору. Такі дані експертного опитування, проведеного в січні 2017 р. Українським незалежним центром політичних досліджень, навів під час роботи круглого столу аналітик УНЦПД В. Мартинюк. Водночас, за його словами, українські експерти доволі негативно оцінили нинішній рівень активності органів влади України у розвитку невійськового співробітництва з Альянсом і лише 13 % опитаних назвали його «посередньо достатнім для розвитку ефективної співпраці» [2].

Голова Представництва НАТО в Україні на цьому круглому столі повідомив про пакет невійськової допомоги Альянсу Україні, який містить 40 напрямів та заходів (зокрема, у галузі безпеки та оборони), серед них – і консультативна допомога та тренінги у царині кібербезпеки. Утім, як запевнив очільник представництва НАТО в Україні, союзники мають намір запровадити і нові напрями, з-поміж них – створити платформу для обміну інформацією про методи гібридної війни, проводити дослідження, ділитися знаннями, адже знання, отримані Україною за останні три роки, є цінними.

Керівник Центру Г. Багдонас на V Київському безпековому форумі (9–10 лютого 2017 р.) заявив, що восени Центр передового досвіду НАТО з енергобезпеки проведе спільні навчання з українськими інституціями з моделюванням конкретних сценаріїв протидії інформаційним, технічним, кібернетичним чи військовим атакам у сфері енергобезпеки. Проте, як зазначив

керівник Центру НАТО, треба вчитися працювати разом усім інституціям України, зокрема, Міністерству енергетики та вугільної промисловості, Міністерству оборони, Міністерству зовнішніх справ, оскільки енергетичне поле – це не тільки Україна. За його словами, кібератаки будуть завжди, і не слід думати, що від них можна захиститися раз і назавжди [1].

Отже, на думку переважної більшості українців, саме вступ до НАТО гарантуватиме безпеку для країни. Однак подальший рух України до повної взаємосумісності з Альянсом виглядає безальтернативним в умовах міжнародної та регіональної безпекової обстановки. А взаємовідносини України з НАТО сьогодні відіграють важливу роль у забезпеченні обороноздатності України. Надання НАТО Україні в березні 2018 р. статусу країни-аспіранта означає чіткий курс держави на вступ до НАТО та підтверджує взаємозацікавленість обох сторін у євроатлантичній співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беззуб І. НЮБ НБУВ Україна – НАТО: стан та перспективи взаємовідносин / І. Беззуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2751:ukrajina-nato-stan-ta-perspektivi-vzajemovidnosin&catid=8&Itemid=350.
2. Військова сила не є вирішальною у гібридній війні з Росією. Результати круглого столу «Україна–НАТО» // Цензор Реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://reforms.censor.net.ua/news/3020532/viyiskova-syla-ne-ye-vyrishalnoyu-u-gibrydniyi-viyini-z-rosiye-yu-rezultaty-kruglogo-stolu-ukrayinanato>.
3. Вонсович О. С. Безпековий вимір європейського геополітичного регіону / О. С. Вонсович // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Українська АН. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 59(№ 4). – С. 739–748.
4. Порошенко затвердив концепцію інформування щодо співпраці з НАТО // Європейська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/22/7062028/>.
5. Референдум щодо членства в НАТО: стратегічна перспектива чи інструмент тактичної політичної гри? // Новинарня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://novynarnia.com/2017/02/06/referendum-shhodo-chlenstva-v-nato-strategichna-perspektiva-chi-instrument-taktichnoyi-politichnoyi-gri/>.
6. Україна–НАТО: стан та перспективи взаємовідносин // Костопільська районна влада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kostvlada.org/ukraina-nato-stan-ta-perspektivi-vzajemovidnosin/>.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2019

Прийнята до друку 01.09.2019

UKRAINE-NATO: STATE AND PROSPECTS OF COOPERATION DEVELOPMENT

Lyudmyla Skachko

*University of Opole,
11a, sq. Kopernika, Opole, Poland, 45-040,
e-mail: lkashko@uni.opole.pl*

Current relations of Ukraine with NATO and prospects for their development to develop a common defense and security policy are considered. It is noted that the aggression of the Russian Federation

against Ukraine, its illegal annexation of the Autonomous Republic of Crimea, waging a «hybrid war» against it, military intervention in the eastern regions of Ukraine, constant military, political, economic and information pressure from Russia necessitate Ukraine's search for more effective guarantees. NATO remains the most influential security organization, so political and military cooperation with it is vital for Ukraine. Today, NATO's European policy focuses mainly on security issues, as well as on enhancing dialogue with both member countries and candidate countries. The definition of modern features of NATO's European and Euro-Atlantic policy and prospects for the development of Ukraine's new security policy are relevant. The purpose of this article is to analyze the current relationship between Ukraine and the Alliance and their development prospects. The Concept of Improving Public Awareness of Ukraine's Cooperation with NATO during 2017–2020 approved by the President of Ukraine on February 21, 2017 in order to increase public support for state policy in the field of Euro-Atlantic integration and the level of trust of Ukrainian citizens in NATO as a key institution in strengthening international security is analyzed. The results of sociological research on Ukraine's membership in NATO are presented, which reflect the dynamics of public support for Ukraine's membership in NATO.

Key words: NATO-Ukraine; cooperation; security; sociological data; Ukraine's membership in NATO.